

ศึกษารูปแบบของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี
เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงอย่างยั่งยืน: ศึกษากรณีเปรียบเทียบระหว่างตำบลขามใหญ่
อำเภอเมืองอุบลราชธานี และตำบลยางซึก อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

Study the Model of Community Justice Centers in Ubon Ratchathani
to Create Sustainable Access Opportunities: A Comparative Case Study
between Kham Yai, Mueang Ubon Ratchathani and Yang Khi Nok,
Khueang Nai, Ubon Ratchathani

มานัส สมสวย¹

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
2 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 34000, ประเทศไทย
อีเมลติดต่อ: manat0849296562@gmail.com

Manat Somsuay²

Faculty of Law, Ubon Ratchathani Rajabhat University
2 Nai Mueang, Mueang, Ubon Ratchathani 34000, Thailand
Email: manat0849296562@gmail.com

Received: April 18, 2025 Revised: July 19, 2025 Accepted: July 23, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลยางซึก อำเภอเขื่องใน และตำบลขามใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี พร้อมทั้งเปรียบเทียบศูนย์ยุติธรรมชุมชนทั้งสองที่ทำให้ประชาชนได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และเสนอแนะแนวทางจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ทำให้ประชาชนได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

จากการศึกษาพบว่า ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลยางซึก อำเภอเขื่องใน มีการดำเนินงานที่ชัดเจนให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยจากแบบสอบถามเห็นว่า ที่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลยางซึก อำเภอเขื่องใน มีจุดเด่นหลายเรื่อง เช่น ผู้นำให้ความสำคัญเรื่องศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นพิเศษ, คณะกรรมการประจำศูนย์ยุติธรรมชุมชน

¹ อาจารย์.

² Lecturer.

มีศักยภาพ โดยจะสังเกตจากศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลยางขึ้นกมิตั้งหน้าความ ข้าราชการตำรวจเกษียณ และผู้นำชุมชนท้องถิ่น และที่องค์การบริหารส่วนตำบลยางขึ้นก มีศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชนด้วย ซึ่งส่งผลทำให้เกิดความเชี่ยวชาญในการดำเนินงาน

คำสำคัญ: รูปแบบ; ศูนย์ยุติธรรมชุมชน; ยั่งยืน; อุบลราชธานี

Abstract

This research article aims to study the model of Yang Khinok Subdistrict Community Justice Center Khueang Nai District and Kham Yai Subdistrict, Mueang District, Ubon Ratchathani Province As well as comparing the two community justice centers that allow people to have access to the justice process. and recommend guidelines for establishing community justice centers that allow people to have access to the justice process.

The study has shown that Yang Khin Nok Subdistrict Community Justice Center Khueang Nai District There are clear operations that can be seen as concrete. From the questionnaire, it was seen that at the Yang Khinok Subdistrict Community Justice Center Khueang Nai District has many outstanding points, such as leaders giving special importance to the community justice center. ,The community justice center committee has potential. It will be observed from the Yang Khin Nok Subdistrict Community Justice Center. There are lawyers retired police officer and local community leaders and at the Yang Khin Nok Subdistrict Administrative Organization There is also a civil dispute mediation center. creating expertise in operations

Keywords: Type; Community Justice Center; Sustainable; Ubon Ratchathani

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การอำนวยความสะดวก การสร้างความเป็นธรรมและความสงบสุขในสังคม เป็นภารกิจหลักที่สำคัญยิ่งของกระทรวงยุติธรรม ที่จะต้องดำเนินการให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนในทุกพื้นที่และทุกระดับ แต่ภารกิจดังกล่าวหากรัฐเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการแต่เพียงฝ่ายเดียวคงไม่สามารถบรรลุผลอย่างยั่งยืนได้ หัวใจสำคัญของความสำเร็จในการดำเนินการดังกล่าว จึงอยู่ที่คนในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดได้สัมผัส มีส่วนได้ส่วนเสียกับความยุติธรรม ความเป็นธรรมและความสงบสุขในชุมชนนั้น ๆ ได้มีโอกาสและมีช่องทางที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง โดยมีโอกาสในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการและร่วมรับประโยชน์จากการแก้ปัญหาร่วมกันในลักษณะของการเป็น “หุ้นส่วน”

เพื่อให้ความยุติธรรมเกิดขึ้นอย่างแท้จริง โดยผู้ที่ได้รับผลกระทบเป็นผู้อำนวยความสะดวกยุติธรรมร่วมกับกระบวนการยุติธรรม จึงเกิดเป็นแนวความคิดของยุติธรรมชุมชนขึ้น ซึ่งความหมายของยุติธรรมชุมชนนั้นหลายท่านอาจมีความคิดเห็นแตกต่างกันไป บางท่านอาจเห็นว่า เป็นการควบคุมอาชญากรรมโดยชุมชนร่วมมือกับตำรวจในการป้องกันและลดปัญหาอาชญากรรม บางท่านอาจมองว่า เป็นการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในกระทรวงยุติธรรมและ/หรือศาลกับชุมชน โดยตระหนักว่าปัญหาอาชญากรรมเป็นประเด็นของปัญหาสังคม ซึ่งกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบต้องให้ความสำคัญเข้ามาทำงานร่วมกับชุมชนมากขึ้น บางท่านอาจมองว่าเป็นการลงโทษหรือแก้ไขผู้กระทำความผิดโดยอาศัยความร่วมมือจากชุมชน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ในขณะที่บางส่วนมองไปที่บทบาทของการจัดการยุติธรรมแบบสมานฉันท์โดยชุมชนเป็นหลัก

แม้ว่ามุมมองต่อคำว่า ยุติธรรมชุมชน หลายฝ่ายจะเข้าใจและมองยุติธรรมชุมชนแตกต่างกันไป แต่มีรากฐานสำคัญยิ่งสิ่งหนึ่งที่ทุกกลุ่มความคิดเห็นเหมือนกัน คือ การทำงานอย่างร่วมกันระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับชุมชน ตามที่ กระทรวงยุติธรรมได้มีนโยบายให้มีการจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละ 1 ศูนย์ (คำสั่งกระทรวงยุติธรรมที่ 317/2559 ลงวันที่ 12 กรกฎาคม 2559) เพื่อดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมสู่ประชาชน รวมทั้งป้องกันปัญหาและเยียวยาทางกฎหมายในกรณีที่ประชาชนถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือเกิดปัญหาข้อพิพาทระหว่างประชาชนหรือสมาชิกในชุมชน ศูนย์ยุติธรรมชุมชน (Community Justice) คือ การรวมกันเป็นเครือข่ายทางสังคม เป็นการส่งเสริมสนับสนุนหรือกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกัน ควบคุมอาชญากรรม จัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ ลดและเยียวยาความเสียหายหรือความรุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรมหรือการกระทำความผิด ตลอดจนคืนคนดีกลับสู่ชุมชนด้วยการฟื้นฟู พัฒนาระบบยุติธรรมชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนรู้สึกมั่นคงปลอดภัยและเข้าถึงความยุติธรรม

โดยศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลยางซิ่นก อำเภอลือโขง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานในระดับประเทศ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษารูปแบบ วิธีการ การดำเนินงานของศูนย์ฯ ดังกล่าว โดยเปรียบเทียบกับศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลขามใหญ่ อำเภอมืออุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อจะได้นำแนวทางของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ประสบความสำเร็จมาปรับใช้กับศูนย์ยุติธรรมชุมชนอื่น ๆ

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษารูปแบบศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลยางซิ่นก อำเภอลือโขง และตำบลขามใหญ่ อำเภอมืออุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

1.2.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบศูนย์ยุติธรรมชุมชนทั้งสองที่ทำให้ประชาชนได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

1.2.3 เพื่อศึกษาแนวทางศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ทำให้ประชาชนได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้ มีขอบเขตการวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยการเก็บแบบสอบถามทั่วไปและสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มประชากรตัวอย่าง เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดอุบลราชธานี และคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลยางซึก อำเภอลือโขง และตำบลขามใหญ่ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี กระแสแนวความคิดการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Access to Justice) ในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นการปฏิรูปกฎหมายพิจารณาความแฟ้งจากเอกชนนิยมมาสู่แนวความคิดแบบสวัสดิการสังคมซึ่งมองว่ารัฐมีภาระในการดูแลสวัสดิการของประชาชน และสิทธิที่สำคัญประการหนึ่งของประชาชนคือ สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการศาล ตลอดจนการให้รัฐมีหน้าที่ทำให้ศาลเป็นองค์กรที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้อย่างแท้จริง ทำให้เกิดการปฏิรูปทางด้านวิธีพิจารณาความเพื่อให้เกิดการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างสะดวก ง่าย ประหยัดค่าใช้จ่ายและทั่วถึงมากขึ้นในหลายรูปแบบ

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและโดยการวิจัยภาคสนาม (Field Research) สอบถามทั่วไปและสัมภาษณ์เชิงลึกจากเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดอุบลราชธานี คณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลยางซึก อำเภอลือโขง และตำบลขามใหญ่ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ทราบรูปแบบศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลยางซึก อำเภอลือโขง และตำบลขามใหญ่ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

1.5.2 ทราบรูปแบบการเปรียบเทียบศูนย์ยุติธรรมชุมชนทั้งสองที่ทำให้ประชาชนได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

1.5.3 ทราบแนวทางศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ทำให้ประชาชนได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

2. ผลการศึกษานี้

จากการศึกษานี้เรื่องศึกษารูปแบบของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงอย่างยั่งยืน: ศึกษากรณีเปรียบเทียบระหว่างตำบลขามใหญ่ อำเภอเมืองอุบลราชธานี และตำบลยางซึก อำเภอลือโขง จังหวัดอุบลราชธานี ผู้เขียนพบประเด็นที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

2.1 หลักการ แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

2.1.1 หลักการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มั่นคงต้องมีความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมกับมาตรการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เพราะการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดในการมีกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในทุกขั้นตอน การให้ความคุ้มครองสิทธิพื้นฐานของบุคคลไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องหา

จำเลย ผู้เสียหาย หรือพยานมิใช่เป็นเรื่องที่ต้องกระทำโดยเหตุผลทางมนุษยธรรมแต่เพียงอย่างเดียว แต่ที่สำคัญยังเป็นการสร้างหลักประกันสำหรับประชาชนว่า รัฐซึ่งเป็นผู้อำนวยความสะดวกโดยผ่านองค์กรต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรมคือ ตำรวจ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์นั้น จะทำหน้าที่ด้วยความถูกต้อง เป็นธรรม ไม่ใช่อำนาจบิดเบือนไปตามอำเภอใจ การสร้างระบบการตรวจสอบและหลักประกันที่เหมาะสมนั้น นอกจากจะไม่กระทบกระเทือนต่อประสิทธิภาพของกระบวนการในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมแล้วยังจะช่วยสร้างความเชื่อถือและศรัทธาในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นหัวใจของความสำเร็จของกระบวนการยุติธรรมด้วย ซึ่งสอดคล้องกับหลักปฏิบัติของนานาประเทศที่ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ดังจะเห็นได้จากหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลนี้จะถูกกำหนดอยู่ในกฎหมายภายในของรัฐรวมทั้งกฎหมายระหว่างประเทศด้วย ในขณะที่บ้านเมืองปัจจุบันนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ความสำคัญกับบทบาทของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของประเทศด้วย เพราะกระบวนการยุติธรรมที่ดีย่อมนำมาซึ่งความศรัทธา ความเชื่อมั่นในระบบการปกครองโดยกฎหมายอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในขณะที่เดียวกันหากกระบวนการยุติธรรมไม่มีประสิทธิภาพในการอำนวยความสะดวกคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนภายในรัฐย่อมนำมาซึ่งความเสื่อมศรัทธาต่อหลักนิติธรรมอาจนำไปสู่อำนาจนิยมที่ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามอำเภอใจของผู้มีอำนาจอันเป็นทิศทางที่ย่อมนำไปสู่ความเสื่อมหรือล่มสลายได้ มาตรการทางกฎหมายจึงถือเป็นกลไกที่สำคัญของรัฐในการกำหนดหลักเกณฑ์และทิศทางการดำเนินการของรัฐและเป็นมาตรฐานซึ่งกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมและพร้อมกันนั้นต้องให้ความสำคัญกับหลักสิทธิมนุษยชนด้วย กระบวนการยุติธรรมทางอาญาก็เช่นกัน ถือเป็นระบบการจัดการด้านความยุติธรรมในคดีอาญาตามกฎหมายซึ่งประกอบด้วยการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรที่เกี่ยวข้องในการค้นหาและตรวจสอบให้ได้ความจริงในคดีอาญา ตลอดจนการลงโทษและปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิดให้เกิดความยุติธรรมที่สุด ดังนั้นมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะการให้ความคุ้มครองบุคคลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเนื่องจากการดำเนินคดีอาญานั้นมีวัตถุประสงค์ เพื่อการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม คุ้มครองสิทธิของบุคคลและอำนวยความสะดวก ซึ่งเป็นแนวคิดหลักในการดำเนินคดีอาญาตามหลักสากลอันเป็นพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

2.1.2 แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

แนวคิดที่สำคัญต่อการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมได้แก่ หลักนิติธรรม (The Rule of Law) วิวัฒนาการของหลักนิติธรรมได้อุบัติขึ้น ในประเทศเยอรมันและได้เจริญขึ้น มาเป็นลำดับในประเทศอังกฤษตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 และถือเป็นกฎหมายประเพณีของอังกฤษปฏิบัติสืบเนื่องกันมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 และ 17 หลักนิติธรรม ที่นักกฎหมายไทยเรียกว่า “หลักนิติธรรม” เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากระบบกฎหมายจารีตประเพณีแบบอังกฤษ (Common Law) นักนิติศาสตร์ชาวอังกฤษ ชื่อ เอวี ไดซี่ (A.V. Dicey) เป็นผู้นำแนวคิดนี้มาใช้ในระบบกฎหมายอังกฤษโดยอธิบายความหมายในแง่มุมใหม่ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตย และการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างยิ่ง ได้กล่าวว่า “ความเป็นสูงสุดของกฎหมายหรือการปกครองโดยกฎหมายคือลักษณะของรัฐธรรมนุญอังกฤษ”

นั่นคือหลักนิติธรรม ดังนั้น ความหมายของหลักนิติธรรมในทัศนะของโดซีย์ประกอบด้วยหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) บุคคลต้องไม่ถูกละเมิดหรือกระทำร้ายต่อร่างกายหรือทรัพย์สินของตนเว้นแต่ได้กระทำการอันเป็นการละเมิดกฎหมายซึ่งได้บัญญัติขึ้น โดยกระบวนการอันชอบธรรมและพิพากษาเบื้องต้นศาลยุติธรรมของแผ่นดินหมายความว่าหลักนิติธรรมเป็นระบบการปกครองซึ่งตรงข้ามกับระบบใดๆ ที่ปกครองโดยบุคคลที่มีอำนาจกว้างขวางไม่จำกัดและใช้อำนาจบังคับได้โดยอำเภอใจแสดงว่าภายใต้การปกครองโดยหลักนิติธรรมประชาชนไม่อาจถูกละเมิดเว้นแต่จะกระทำการที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ล่วงหน้ามิใช่ขึ้น อยู่กับอำเภอใจของผู้ปกครองที่อาจเปลี่ยนแปลงในภายหลังได้ทุกเมื่อ, 2) ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือกฎหมายของแผ่นดินไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีชาติกำเนิดหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระดับใดย่อมถูกบังคับโดยกฎหมายและโทษอย่างเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือหลักความเสมอภาคเบื้องต้นกฎหมาย และ 3) รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดนั้นมาจากกฎหมายปกติธรรมดาที่ศาลยุติธรรมใช้ตัดสินคดีในชีวิตประจำวันทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา³

2.2 ศูนย์ยุติธรรมชุมชน

2.2.1 แนวคิดในการจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชน

การอำนวยความสะดวกยุติธรรม การสร้างความเป็นธรรมและความสงบสุขในสังคม เป็นภารกิจหลักที่สำคัญยิ่งของกระทรวงยุติธรรม ที่จะต้องดำเนินการให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนในทุกพื้นที่และทุกระดับ แต่ภารกิจดังกล่าวหากรัฐเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการแต่เพียงฝ่ายเดียวคงไม่สามารถบรรลุผลอย่างยั่งยืนได้ หัวใจสำคัญของความสำเร็จในการดำเนินการดังกล่าว จึงอยู่ที่คนในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดได้สัมผัส มีส่วนได้ส่วนเสียกับความยุติธรรม ความเป็นธรรม และความสงบสุขในชุมชนนั้น ๆ ได้มีโอกาสและมีช่องทางที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง โดยมีโอกาสในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมรับประโยชน์จากการแก้ปัญหาาร่วมกันในลักษณะของการเป็น “หุ้นส่วน”

เพื่อให้ความยุติธรรมเกิดขึ้นอย่างแท้จริง โดยผู้ที่ได้รับผลกระทบเป็นผู้อำนวยความสะดวกยุติธรรม ร่วมกับกระบวนการยุติธรรม จึงเกิดเป็นแนวความคิดของยุติธรรมชุมชนขึ้น ซึ่งความหมายของยุติธรรมชุมชนนั้นหลายท่านอาจมีความคิดเห็นแตกต่างกันไป บางท่านอาจเห็นว่า เป็นการควบคุมอาชญากรรมโดยชุมชนร่วมมือกับตำรวจในการป้องกันและลดปัญหาอาชญากรรม บางท่านอาจมองว่า เป็นการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในกระทรวงยุติธรรมและ/หรือศาลกับชุมชน โดยตระหนักว่าปัญหาอาชญากรรมเป็นประเด็นของปัญหาสังคม ซึ่งกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบต้องให้ความสำคัญเข้ามาทำงานร่วมกับชุมชนมากขึ้น บางท่านอาจมองว่าเป็นการลงโทษหรือแก้ไขผู้กระทำผิดโดยอาศัยความร่วมมือจากชุมชน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ในขณะที่บางส่วนมองไปที่บทบาทของการจัดการยุติธรรมแบบสมานฉันท์โดยชุมชนเป็นหลัก แม้ว่ามุมมองต่อคำว่ายุติธรรมชุมชน หลายฝ่ายจะเข้าใจและมองยุติธรรมชุมชนแตกต่างกันไป แต่มีรากฐานสำคัญยิ่งสิ่งหนึ่งที่ทุกกลุ่มมีความคิดเห็นเหมือนกัน คือ การทำงานอย่างร่วมกันระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับชุมชน ซึ่งหาก

³ ศรีนยา สีม่า, “การเข้าถึงความยุติธรรมของผู้หญิง: ปัญหาสำคัญที่สังคมละเลย,” แก๊ซเซ็ทส์ 2561, สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2564, <https://www.posttoday.com/social/think/550280/>

ให้นิยามของคำว่ายุติธรรมชุมชนแล้วคำนิยามควรจะประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ 1, เป็นกิจกรรมด้านการป้องกันและควบคุมปัญหาอาชญากรรมในชุมชน, 2) เป็นการดำเนินการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และ 3) มีหน้าที่เป็นหุ้นส่วนร่วมกับชุมชน⁴

2.2.2 การกิจของศูนย์ยุติธรรมชุมชน

จากการศึกษาวิจัยเรื่องศึกษารูปแบบของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงอย่างยั่งยืน: ศึกษากรณีเปรียบเทียบระหว่างตำบลขามใหญ่ อำเภอเมืองอุบลราชธานี และตำบลยางซ้ง อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีภารกิจหลักและหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1) เฝ้าระวังและป้องกันปัญหาอาชญากรรม การทุจริตและประพฤติมิชอบ และการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ

2) รับเรื่องราวร้องเรียนหรือร้องทุกข์ปัญหาความไม่เป็นธรรมของประชาชน และรับแจ้งเบาะแสข้อมูลการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ ตลอดจนการช่วยเหลือ ดูแล ให้คำแนะนำ และแก้ไขปัญหาเบื้องต้นแก่ผู้ได้รับความเดือดร้อน หรือผู้ที่ต้องการคำแนะนำเบื้องต้นทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

3) โกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทเกี่ยวกับความแพ่ง หรือความอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้ หรือความผิดอื่นตามที่กำหนดโครงสร้างและภารกิจของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลในกฎกระทรวงหรือจัดการความขัดแย้งในชุมชนตามหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเสริมสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน รวมถึงการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามข้อตกลงที่ได้มีการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทหรือความขัดแย้งนั้น

4) ให้ความช่วยเหลือ ดูแล ผู้ที่ได้รับความเสียหายหรือได้รับผลกระทบจากการกระทำ ความผิดและอาชญากรรม ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการตามอำนาจหน้าที่

5) ให้ความช่วยเหลือ สงเคราะห์ และบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและผู้พัวพันโทษ รวมทั้ง ผู้ถูกคุมประพฤติ ให้กลับตนเป็นพลเมืองดี และไม่หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก

6) สนับสนุนศูนย์ดำรงธรรม สำนักงานยุติธรรมจังหวัด รวมถึงส่วนราชการ หน่วยงาน และองค์กรส่วนปกครองท้องถิ่น ในการส่งเสริมความเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน

7) การส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมาย สิทธิและเสรีภาพ และกระบวนการยุติธรรมให้แก่ประชาชนในชุมชน

8) พิจารณาส่งต่อเรื่องตาม (1) (2) (3) (4) (5) และ (6) ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือสำนักงานยุติธรรมจังหวัด รวมถึงการติดตามและแจ้งผลการดำเนินงานหรือผลความคืบหน้าแล้วแต่กรณี แก่ผู้ร้อง หรือผู้แจ้งและผู้เกี่ยวข้อง

⁴ ชญานันท์ ล้อมฉัตรรัตน์, “ยุติธรรมชุมชน: ศึกษากรณีการแก้ไขความขัดแย้งทางอาญาด้วยวิธีการเชิงสมานฉันท์ในระดับชุมชน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553), 42.

9) จัดประชุมปรึกษาหารือร่วมกับเครือข่ายยุติธรรมชุมชนในพื้นที่ เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน รวมถึงการรับเรื่องจากเครือข่ายยุติธรรมชุมชนเพื่อดำเนินการตามอำนาจหน้าที่

10) ดำเนินการจัดโครงการหรือกิจกรรมตามอำนาจหน้าที่ รวมทั้งการพัฒนาและส่งเสริมการจัดโครงการหรือกิจกรรมของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

11) รายงานผลการดำเนินงานไปยังสำนักงานยุติธรรมจังหวัด

12) อำนาจหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ผู้ใช้อำนาจกำหนด

การดำเนินการจัดให้มียุติธรรมชุมชนนั้น ต้องเป็นเรื่องของความสมัครใจของชุมชนที่จะมาร่วมทำงานร่วมกันกับภาครัฐเพื่อประโยชน์ของชุมชนนั่นเอง โดยการทำให้ชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่นั้นสงบสุขปลอดภัยน่าอยู่ โดยตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า ไม่มีใครรัก ห่วงใยชุมชนมากไปกว่าคนที่อยู่ในชุมชนนั่นเอง รัฐจะต้องเฟ้นหากลุ่มผู้แทนในชุมชนที่อาสาสมัครเข้าทำงานเพราะมีความห่วงใย พร้อมทั้งจะดูแลชุมชนของตน มาจัดฝึกอบรมให้ความรู้ จัดสร้างเครือข่ายการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการสื่อสาร เพื่อรับแจ้งเหตุร้ายจากยุติธรรมชุมชน เพื่อให้คำปรึกษาหารือในด้านกฎหมายหรือการป้องกันอาชญากรรม เพื่อการป้องกันและเฝ้าระวังเรื่องยาเสพติด เพื่อให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาสังคมให้กับยุติธรรมชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นพี่เลี้ยงอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนในการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งหรือข้อพิพาทในชุมชน รวมทั้งอาจร่วมกันวางแผนในการอบรมดูแลเด็กและเยาวชนและป้องกันการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะกลุ่มที่เริ่มมีพฤติกรรมเสี่ยงที่อาจนำไปสู่การกระทำผิด ซึ่งอาจจะเป็นการร่วมมือกันจัดอบรมหรือจัดกิจกรรมให้เยาวชนได้รับรู้ถึงผลกระทบของการกระทำผิด เป็นต้น⁵

3. สรุปผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องศึกษารูปแบบของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงอย่างยั่งยืน: ศึกษากรณีเปรียบเทียบระหว่างตำบลขามใหญ่ อำเภอเมืองอุบลราชธานี และตำบลยางขึ้น อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ผู้เขียนสามารถสรุปผลและมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

3.1 สรุปผล

จากการศึกษาเรื่องศึกษารูปแบบของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงอย่างยั่งยืน: ศึกษากรณีเปรียบเทียบระหว่างตำบลขามใหญ่ อำเภอเมืองอุบลราชธานี และตำบลยางขึ้น อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ยุติธรรมชุมชนหลายฝ่ายจะเข้าใจและมองยุติธรรมชุมชนแตกต่างกันไป แต่มีรากฐานสำคัญยิ่งสิ่งหนึ่งที่ทุกกลุ่มความคิดเห็นเหมือนกัน คือ การทำงานอย่างร่วมกันระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับชุมชน ตามที่กระทรวงยุติธรรมได้มีนโยบายให้มีการจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งละ 1 ศูนย์ เพื่อดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลในการอำนวยความสะดวก

⁵ กระทรวงยุติธรรม, “คู่มือการปฏิบัติงานของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน,” แก้ไขครั้งล่าสุด 2563, สืบค้นเมื่อ 13 มิถุนายน 2565, <https://www.thaluang.go.th/UserFiles/File/1628052570265.pdf/>

ยุติธรรมสู่ประชาชน รวมทั้งป้องกันปัญหาและเยียวยาทางกฎหมายในกรณีที่ประชาชนถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือเกิดปัญหาข้อพิพาทระหว่างประชาชนหรือสมาชิกในชุมชน ศูนย์ยุติธรรมชุมชน (Community Justice) คือ การรวมกันเป็นเครือข่ายทางสังคม เป็นการส่งเสริมสนับสนุนหรือกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกัน ควบคุมอาชญากรรม จัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ ลดและเยียวยาความเสียหายหรือความรุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรมหรือการกระทำผิด ตลอดจนคืนคนดีกลับสู่ชุมชนด้วยการฟื้นฟูพัฒนาระบบยุติธรรมชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนรู้สึกมั่นคงปลอดภัย และเข้าถึงความยุติธรรม โดยศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลยางซึก อำเภอยางซึก จังหวัดอุบลราชธานี เป็นศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานในระดับประเทศ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษารูปแบบ วิธีการ การดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชน ศึกษาโดยวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยการเก็บแบบสอบถามทั่วไปและสัมภาษณ์เชิงลึกจากเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดอุบลราชธานี คณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลยางซึก อำเภอยางซึก และตำบลขามใหญ่ อำเภอยางซึก จังหวัดอุบลราชธานี โดยพื้นที่ดำเนินการศึกษาตำบลยางซึก อำเภอยางซึก จังหวัดอุบลราชธานี และ ตำบลขามใหญ่ อำเภอยางซึก จังหวัดอุบลราชธานี จากการศึกษาพบว่า ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลยางซึก อำเภอยางซึก มีการดำเนินงานที่ชัดเจนให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยจากแบบสอบถาม เห็นว่าที่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลยางซึก อำเภอยางซึก ในมีจุดเด่นหลายเรื่อง เช่น ผู้นำให้ความสำคัญเรื่องศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นพิเศษ คณะกรรมการประจำศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีศักยภาพ โดยจะสังเกตจากศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลยางซึก มีทั้งทนายความ ข้าราชการตำรวจเกษียณ และผู้นำชุมชนท้องถิ่น และที่องค์การบริหารส่วนตำบลยางซึก มีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนด้วย ทำให้เกิดความเชี่ยวชาญในการดำเนินงาน

3.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องศึกษารูปแบบของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงอย่างยั่งยืน: ศึกษากรณีเปรียบเทียบระหว่างตำบลขามใหญ่ อำเภอยางซึก จังหวัดอุบลราชธานี และตำบลยางซึก อำเภอยางซึก จังหวัดอุบลราชธานี ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

- 3.2.1 เห็นควรให้ผู้นำท้องถิ่นต้องมีความเข้มแข็งและใส่ใจ
- 3.2.2 เห็นควรให้คณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีความเข้าใจบริบทงาน
- 3.2.3 เห็นควรให้คำปรึกษาได้ตลอดเวลา

References

- Chayanan Lomninoprat. "Community Justice: A Case Study of Criminal Conflict Resolution Using Restorative Methods at the Community Level." Master's thesis, Faculty of Law, Chulalongkorn University, 2010. [In Thai]
- Ministry of Justice. "Operations Manual for the Community Justice Center Committee." Last modified February 18, 2020. Accessed June 13, 2022. <https://www.thaluang.go.th/UserFiles/File/1628052570265.pdf/> [In Thai]
- Saranya Sima. "Women's Access to Justice: A Critical Issue Neglected by Society." Last modified May 6, 2018. Accessed September 1, 2021. <https://www.posttoday.com/social/think/550280/> [In Thai]